॥ इदं पुस्तकं लक्ष्मीनारायणवैद्यस्य ॥ श्रीरामः

॥ इति मोहसागरतरणी कृतं ॥ श्रीरामः ॥

श्रीरामकृष्णतरादसखेयं पुस्तकं मम

श्रीगणेशाय नमः ॥ रघुनाथायनमः ॥ सीतासौमित्रिकैकेयसुहृन्मारुतिसेविते रा
मनीलांबुजरूपांपूर्णकाममुपास्महे ॥ १ ॥ संगृह्यसत्कविश्लोकान्हरामिगुणिमानस
महंवसमरेशूरःपरास्त्रेणापिमोक्षवान् ॥ २ ॥ विलोमोऽहिममदोषमुद्धिरेयुःकिंवाते
गुणमेवकीर्तयेयुः ॥ ३ ॥ उत्पतेवक्रमनुतेमनोमदीयकष्टेनष्टनमनुतेयदाहमंदः ॥ ४ ॥
वसंतादौउद्यानवनगतंनायकंमानवंतंनिरीक्ष्यविरहवेदनामरालमानापुस्कोकिलेवा
ग्वाक्षौदूर्ध्वीकृतासनिनायकंप्रतिसस्कृतमाश्लिष्यस्वकीयंदत्तश्लोकानिप्रायेणवक्ष्यं
वक्तारः किंप्रार्थनाभिर्विबुधाकृताभिः किंवानमस्कारशतैर्नतांगैः ॥ प्रेमविद्वत्वयिशुभे
वामेवामेननेत्रेनिरीक्षणेनहेप्रियतमत्वंधिबुधाकृतिभिः प्रार्थनाभिः किं
अंगैःअंगयुक्तकृतनमस्कारशतैः नताभिनकिंबुधयनूयस्माद्कारणात्वामेननेत्र
स्यनिरीक्षणेनमेममवित्तंत्वयिअस्तिएवंसत्यननुकूलेत्वयिपरुषवादीदृशंसांप्रत
तमितिशर्मवाआस्तेयदिमयिस्यानुबंधःतदवकास्तेतर्हिमत्कृताप्रार्थनाव्यर्थी

स्यात्कृतःयत्रस्नेहानुबंधःतत्रप्रार्थनानघटतेउपवारस्तुकर्तव्योयावदुत्पन्नसौहृदा:पुरु
षाःउत्पन्नसौहृदानामुवारःकैतवंनवतीतिसदुक्तेयुक्तमेतत्किंवाहरिणीतृषितो
हरिणोहरिणीतृषितेवज्ञानन्हरिणीमितमंबुपल्वलस्थंकपटंपिबतःपरस्परस्नेहात
॥ २ ॥ नायकःश्रुत्वाशोकंदुःखमुद्दरमुद्विसर्जकर्तव्यमकृतकार्यसतांमनुमुद्दीरयेत्तु
तेवप्रतिकर्तव्यमेषधर्मःसनातनः ॥ ३ ॥ नायकाःसोमानदामहतांवशमायातवैरेनव
स्तिवैरिणिस्थिरोपायोहिपुरुषःस्थिरपिज्ञायते ॥ ४ ॥ तत्रतिर्यग्जातावपिअज्ञानप्राध
न्येपिनिजभर्त्रात्वाशंकांभवलोकस्यतथानसन्नधिकपटेनजीवनमपिबतःननुतिर्य
ग्भ्योस्वज्ञानिकृतसंकेतज्ञानेसंजायतेअंगत्वंसर्वज्ञोसिःममहिनित्यंविज्ञेतिवस
मिवहिर्नासिज्ञावैतनेकैर्नोतदस्तुकथनघटतेपत्रनस्यहिलासइतिहेकज्ञानाथ
मचित्तवृत्तिंसनज्ञानासीत्यनुमीयतेत्रथवाममवाविशेषतयानियतंबुधितोसिकिं
ननुयदिमयिकोपःतर्हिमदायमानसाज्ञेनित्परमसि अर्धेविषएवात्मेतिश्रुतेः
मयाअकौटिल्येनवक्तुस्वगतंश्रावितोसि मनःप्रसन्नतांप्रेरकोसीतिभवःअन

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

MEMORIAL

त्वमिदंयमिदमयधार्थरूपतेमदिवेषु विस्रजनिहिमगैरनिशिकुमुयूरवैस्तमायिकुसुम
बाणत्वेज्ञसारीकरोषि ... प्रादुर्भूतसुरवसस्त्रितो विरहिणीस्वकुर्गेनगोध्वरःकाम
ह्मापतिनामविक्लिन्नवपुर्धौतौषधोनोलितः और्वर्वोत्तविनोहितोऽरसकस्मारापु
लिंगादतोयामिमाग्रहिनोविलुप्तनिननोगोलःसमर्जनो ... अपिजरद्मकृतेमुकुरे
किंतायसि आरुरुक्षोलक्षिश्वरंत्वदनामतेकांतिसर्वस्वःपूर्वकुमिवोर्वीकरःखि
तपुरस्तान्निशानाथः अस्मदः अस्याविधुरुयत्निनीयशिक्षामाप्यहिंसेसर्वदासं
तापदहिविप्रयोगिसुदृशांसद्यर्त्मनोलिक्रमं किंवायास्यतिकिंगमिष्यतिपरंतारा
नेतेमुग्धवकधरोसिसांप्रतमितःकोन्यःकलेकाटयः ततःतत्रकलेकस्पोदयेज्ञा
नेनस्पोएसरणंकलेकायत्नवनीतिकृत्वातमपहायत्रैलोक्यविजयिनेकामक्ष्मापति
रुद्रे तत्रमनसिजोधिष्ठनेपूर्वाधिकारिणंत्रिपुरारिनिहन्मीति हेतुमुद्यतः तत्रनाथक
टाक्षेयवेणकंकवकलापोनगरलंगलेकस्तूरीयत्रिरसिन्नुरत्नकुसुमे ६
यस्तिर्नगेधियत्रिनहन्नमाधवलिमाधुरारातिनोधाचुरुमंगरंकिमाग्रहरसि

अथिव मनश्चलेप्रकटेवर्तुलश्रुवतथापिमे कामेनैतकथंविधंसमंसर्वैः स्त्रिलो
मुरवैः नोक्तसुमध्यनृबालाएंवममोभवस्यनियशेषामसंस्थोजनः प्रयोस्मद्विध
एवलक्ष्मिमितियलोकेषविसिद्धिगताः दृष्टतत्वपिविप्रतापमधुनाथस्मादसंस्थैर
यंविदुःकामिजनः सुरैरशरणोमातस्त्वयापंचतां येनधृष्टनशंवराशिलाश्रया
स्मकारुण्यनवलेनोनयितामहोधिशाएसाकृतः अतोधृष्टस्यन्यायबलेननिवारणंनु
चितमिति तथाहि यांतिन्यायप्रवृत्तस्यसिर्यदोषिसहायतां बधपानुगछेतसोदृषी
षिविमुचति अथिवजातीविशेदृतेकामेकृतानौवकृतीक्षते धर्त्तेकुवस्त्रिवोंग
गोन्यायमर्मधरश्शिवः विचारमतिनतुमनसिस्थितांप्रियांसनिधायमनसिजेकृ
पाकरिष्यामितिमनःप्रियालोचमासिथिकर्तुरस्यःहहोवेतःप्रकृतिरयंनास्ति
रेकाधिसामासासात्मासाजनमतिमकलेकोयमकैनवादः ततःप्रविशतिःमानु
मतीततः मानुमतीदृष्टानायकमुत्थायमानुमतीउपसृत्य मोतोमोनिनि
न्दृष्टिंवारयति तथाहि प्रासादेसादिस्त्रिहिस्त्रिवसाएष्टनमपुरःसापर्यंकेसाधथपथि
वसानहियोगा २

दिनात्ययपरिस्खानेजलजमिवकेशेअसिनेदृश्येसतः नायकाःसुखमाहेतिगदितामानुमती
अथिसाहसिनिकहेहिनायकानिपुणमवगतं श्रूयतांनहिमतेप्रभावेशेलपबकुमानेदि
मलिनेनिदृशेसज्ञावेजनइवजनेगछतिपुनः तदुसेहोत्रेसेप्रियमविगतांसांतांश्चदिवसा
नज्ञानेकोहेतुर्दलतिशासधायंनतदयं अथिवजावेनतुलितंप्रेमसस्विमूढेनवेधसा त
द्युजावोपयोकंदेगुरुप्रेमन्दरिद्रितां मानुमतीश्रुत्वानतोत्थायंयानिर्दिष्टकारिणीना
यकंदक्षुप्रतस्थे नायकःतामवलोक्य तथाहि सुधायाःसध्रीचीनवचनवीचिविलयनेषू
वश्रीकर्कधूफलमपिनबधूक्षतवती नक्षीरेदग्धागोकलयतिक्रुरंगीनयनयोस्तथापिश्रा
स्यायुवजनमनस्याविलयते ॥ अथिवनोरःकोरकितंसनावमधुरावावानवावानुरीनद्रा
क्षानिबिडानयद्यपिपदन्यासाविलासालसाः जानःकोपितथापिलोचनवमत्कारश्चकोरांगना
कामोन्मादपतिर्यतः करतलन्यस्तंसमस्तंजगत् ततःमानुमती नायकमुपसृत्य बद
तिस्मवलयनयनाकुर्वंतीरेषुस्फुरणमपिषुनश्चोरनेषुवामः शिवशिवकरुणापराङ्मुखोमो
हपतिनान्यपिवासराणिवेधा ततःनायकस्यग्रतेप्रियायाःविरहवेदनाप्रस्तौपति

नायिकः आवरि अपवृणुदेरुवरमरसंकमनीविरुद्दंडमाः एधमधस्रणावस्थासूअंम
अणीअलेविअरि अणंवनोवअस्मअत्रअरुअवरोलाएएचयानत्थाछुक्काकिलमंतको
मलमुणालहारोनायकः अपिविर्यवदे सम्यगुपलक्षितंतथाहि परिम्लानेपीनस्तनजघनमं
गाकुमयतस्तनोर्मध्यमस्मातःपरिमलनमप्राप्यहरिसंइदंवेस्तन्यार्सप्लथनुजलताक्षेपवल
नैःकृशंग्लास्तातपवदतिनालिनीयत्रशयनं अपिवःस्खलितमुरसिविस्रालेयस्थिनी
यत्रमेतत्कथयतिनतथातन्मन्योस्यामवस्था अतिशयपरिताम्यगलालिनोप्याद्यथाम्या
स्तनयुगपरिणाहंमंदलाभाब्रवीति नानुमतीतापरवकुनवेनायकः अपिजडय
कंतेमुधातास्यसि परिवुतस्तकुचकुंभमध्यात्किंशेषमायासिमृणालहार नसूक्ष्मतंतो
रपिनावकस्यतत्रावकाशोनवतः कथंस्यात् अपिवअन्योन्यमुत्पाडयदुसलाच्छा
स्तनद्वयंवाकृतथाग्रहं मध्येयथाद्यापमुरुवस्यतस्यमृणालसूत्रांतरमप्यलभ्यं
अपरंचतवंगास्तनयुग्मेनमुरुवनप्रकटीकृतं हारायगुलिमेस्थानंनदत्तमितिनोकथा
किंचउचितंशोपनमबधोःसुवर्णद्विकोत्रिनस्करयोः अवधारितविधुमंडलमुख

मंडलशोपनेशिशिरि नायकाभयातधार्त्तान्वेषणायप्रेषिताकिंविरहतिनानुम
ती अथप्रविशतिनानुमती नानुमती अंबोडुंबेएहगहगाहोयमगा रविशशिगगनत
गादेउलालगाहोपिमहगा अथप्रविशतिनानुमतीनायकासहविलासंशालांप्रतिन
त्रनायकः कृपिनानुमसिक्केदानींप्रियतमाऽदृष्टाःनानुमती पत्रपंपत्र तननायकापिवि
हारशालांगतेतिनायकः सस्मेहयाईक्षते नायकः अपिकोपनेनेतुकंसमानप्रतिपत्ति
षुकोघानुबंधःकर्तुमस्मेदस्मपिनदत्वाएपश्चदनेहोदिवृदेरलिशोलकुनपरिमरःफुल्ल
कल्हारैः आराधात्यंतवनवकरंगाक्षिवेहोत्रंपुःसाक्षात्कारस्तदपिनदिशसेषकिंवा
करोमि ततःनानुमतीजयसत्यनायकाप्रति अनुभवदनेकुरुपागमप्रियतमेदय
दस्यमहालनःचुपिनमुकलिकातरलमनःपयइवस्तिमितस्यमहोदधेः नायकः श्रु
त्वासहर्षं अपहिनप्रियासमागतस्यापिकिमुत्तास्यतिमेमनः अथवास्त्रस्मरसंतापो
ननथाहीबाधतेयथामंने तयतिप्रावृषिमुतरामन्यथाजलागमोदिवसः अनात्र
तामपनयामिविलक्षणवलाकाकंतावरणयोस्तवदेविमूर्ख कोकोपरागइतिनोतुमु
रवेडविंबेहर्क्षेक्षमोयदिपरंकरुणामयिस्यात् अपिवप्यासोत्कंपिनिकंपितस्तन

युगे मौनेन्द्रियं नाभिनंदवक्त्रेस्याः कुटिलीकृतचुटिसुधायासंमयापादयोः दृष्ट्यनःसहजानिजात्म
जनितासेवैवदेव्याः परंप्रेमाबंधिनिवर्द्धितारिवलरसाप्रतिस्तुपासात्वपि प्रसिपादयोपत
तिनायकाःसरोषं अज्ञउदेहिउतेहिकंज्ञविसज्ञाहिदिएणसेवाडुरंवअणुनवीअदिनाय
उत्थायसमंत्रमंनायका भगपुरविहत्तगंकरकंकणंनूपुरंनयरं मनमुत्राहलनगोपु
हविहगहकोविसंधेहि अन्यच्चउच्चलनजाणेहिअममंउकाओदिवाविरत्तिचि नि
र्घिणतेवेदवलिअउदुत्रमणोरहदुअंगाद मानुमती श्रुत्वाअपवार्यःनगोनजाद्य
दियोडुज्ञनविनेऊडालेकंनस्स त्यरंडेवविघडिनेसज्ञनचित्तकंठायऊंभव अण
वसंस्कृतमाश्रित्यसोयंतस्यप्रतिकाराधीस्वेनः संन्यानमिच्छति नायकःश्रुत्वानोदविःनवव
दनामृतपंकेलोचनयुगलंश्रमादत्तः पतिनंवेतोगतंसमुर्द्धकुंतदपिऊवयोरंतरेमग्न
वदननमत्तरश्मिपरूपकांतेनवोर्व्यामतुलनलनदेनास्यचार्धविधाता स्वितमतुलयदि
डुरेवचरोनूत्वघुत्वाक्षियतिवपरिपूर्त्यैतस्यनाशंकिमेतां ५ नेदमुखंमृगंमृगविमुक्त
श्रांकबिंबंनेमौस्तनावमृतसंश्रितहेमकुंभौ नैवालकाकृतिरियंमनदमास्त्रशाला नैवे
दमक्षियुगलंगरलेनराणा ६ चित्रेनिवेश्यपरिकल्पितसत्वयोगारूपोज्वयेनमनसाविधि

७

नाकृतानु स्त्रारत्नमृष्टिरपराप्रतिभातिमामेधासुविनुत्वमनुचिंत्यवपुष्वनस्याः तन्मिदु
संदरमुखासुविरंविलाप्यचेतः कथंकथामपिव्यपवर्त्तसेमे तत्तावदिहायविनयंविनिवार्यधै
र्यमुन्मथ्यमपरविवेकमकांडएव यद्विस्मयस्तिमितमस्तिमितान्यनावमानोडुसाडुमम्
तत्यधनादिवान्नूत् तत्संनिधौतदधुनास्तदयंमदीयमगारबुंबितमिवव्यथमानमस्ति
नगनिजयिनस्तेनावानवेडुकलादयःप्रकृतिमुधुरासंत्रेवान्येमनोमदयंतिये म
मडयदिपंयातालोकेविलोवनवेडिकानयनविषयंजन्मैकःसएवमहोत्सवः आ
दौवागमृतेननोमुखमुन्नीदेनालिरत्नावलीछायाकामकुर्धागतिः सुरगनोत्नावएपलस्पी
व इत्येवंनवयौवनाडिमथितेतस्यावपुर्वीरिधोजानयत्रकटाक्षवीक्षगरलंसोढुगिरीशोपि
न ॥ चुवापेनिहतःकटाक्षविशिरवोनिर्मुक्तमर्म्मव्यथांक्षणमात्माकुटिलःकरोउकबरा
नारोपिमारोद्यमा मोहस्तावदयंचतत्वितनुनोबिबाधरोरागवान्सहत्रःस्तनमंडलस्तव
कथंप्राप्तोमर्मभेक्षीइति ॥ हरहाधरपल्लवेसवकिंनहस्तागमाधुन्वतीमामामुवेत्रादे
तिकोपववनेरानश्चित्तन्नलनासत्कारोवित्तसंरनसंपैर्बुद्धिनामानिनीप्राप्तेरमतंश्र
मायमथितोमूढैःसुरैःसागरः किंपत्यस्फुरितंहनिनेपनानेदंधत्तेनकिंहलंवाक्षय

केतनस्मरुसनेनालोकमात्रेणकिं वक्त्रैस्तवसत्यंयदयंरागानाश्रुजलेनतदर्थस्यादमृतेन
क्षेत्रदयितेनत्वस्मिन्बिंबधरे ·· आनंगामधिगंतुमिच्छसिदृशमस्यावलंनंक्रमादालोणेविर
सीकरोसिमरुनामाहारवार्तामपि मन्नाहस्तनयोरयंनसहसेवानंतीशानवीव्यापारोनय
मस्यांचनिहरेशराघवतारश्रियं त्वदीयमुखयंकजेयदिविधोनलंवार्तयासवाध
रसुधायदिनवनिकिंसुधानोबुधा त्वदंगपरिरंभणंनलभतेसुधागाहनैस्त्वदीयदृगनु
ग्रहस्तदपिधिग्धिमेंऽपरं वेद्मिनिजापवयदोषमवेक्ष्यनीतस्सदृक्प्रीतमहसोनिनलो
यतांतनोवेक्कथंदृशानपक्ष्मिमिषादमुष्मिन्क्षात्रिंशतःरवलुकलोःकथंसिसंतः स
र्वस्वेवहिरलस्यवेणोर्धःपरिहियसेदयितेनाधरंतेदृष्टिंतुस्यादनर्घतां नविद्रुमेकोम
लतांकदापिनपल्लवेसादृक्कोनुरागः नविधत्तेबिंबफलेनतुल्यंकेनोपमायेनरदच्छदो
स्याः नवैषविद्रुमलतायोममंमार्गदुराधरः करोतुकस्मनोमुग्धेपिपासाकुलितमनः
पुण्यव्रतालोपहितंयदिस्यान्मुक्ताफलंवास्फुटविद्रुमस्यं ततोनुकुर्याद्विदृशस्य
तस्यास्तवोष्टपर्यंस्तरुचिस्मितस्य ·· आश्लिष्टबालनलपल्लवलोभनीयपीलमया य
सदृयमेवरतोत्सवेषु बिंबाधनंस्पृशसिवेद्मरप्रियायास्त्वाकारयामिकमलोदरबंधन

स्वम् ऊनःचलायांगंदृष्टःस्पृशसिबकुलोवेपथुमतींरहस्याख्यायीवस्वनसिमृदुक
णंनिकवरः करोव्याधुन्वंत्याःपिबसिरतिसर्वस्वमधरंवयंतत्वान्वेषान्मधुपहतास्त्वंख
लुकृती तथाध्यस्योयतःबदूरेऽपिवर्त्तसेतस्मत्तत्रेप्रिषितवामलोचना विवर्त्ति
तभ्रूयिमयचिक्षुतेनमादृक्कामार्थिदृष्टिर्विफलंनमं मोघंमृगांक्षेनेयदिनेवेदिं
दीवरेचक्रतामाधुर्यंयदिविद्रुमेनरलतांकंदर्पदीपेयदिरंभायांयदिविप्रदीपगमनं
प्रक्षेपमानंनदातद्वक्त्रेवतदीक्षणेवतदधरःस्तक्कुस्तुसयुगं एकमेवलिंब
ध्वजंमहरिसनिं तव्यास्त्रिवलिबंधेपिसैवमध्यनम्रता सायौवनश्रीर्नवयौव
नस्यसावैनवंमन्मथवैभवस्य सौंदर्यलक्ष्म्याअपिसैवलक्ष्मीःसैकाविलासस्यविलासनु
सिः ·· भ्रूशिनिकलंकाकांक्षंकमुपकंजेसहजः नवदनंप्रतिसंप्रतिपत्तिर्विदग्ध
तानां · स्त्रीरत्नपुष्पाधिकसौकुमार्यीबाल्यत्तदीयाविति मेवितर्कः पराजितेनापि
कृतोहरस्यैकंदपाक्षोसरंध्रजेन कांतायाःसविधेस्वजंसरसिजैःनिर्मोतुमारब्धं

रवमनुद्रुवं धातानिन्नाममांजोजविनिमालिनकुस्थिनि तपसिसनुमात्रिमदनस्त्वं
मितिपुनःयदसि नायका ससंव्रनोनवहस्तोप्रसार्यनायकः तूदरीवनूत्र नायकाभोदि
यंवदद्विःश्ररनामिसंधत्तेद्विस्त्रीयपसिनाश्रितान् द्विर्दासिनवार्थिन्योरामोद्विर्नीमा
षते नायकःसत्यंकरिष्यामितिरामोद्विर्नीमिनाषते त्वाद्योरंग्र
दयुतमग्नोस्वदलितांश्रिरःपङ्किंकृत्वाशिवकसणायांयादृग्मुखः समृद्धिंत्रानोत्सं
यदिवनमस्तेद्विकमलेदयालोलद्भृत्वाजगदनयमान्नूत्तविनयंमिनिसकुर्युरुमे
तत्त्व न किंवृष्टोषिदानमाषामितिसर्वत्रेनश्राक्यतेवक्तुं श्रुत्वास्त्रितोसित्
ह्मामित्यपिदयानिधौनिद्यं अपिअपिदजसिवज्ञत्वदयमद्यवेनेशदतावयाणाकिंवा
यान्नपराद्धंपकरणाध्रिर्नानुहासानः नायकाअपिकमलनोवने नायकांसमालिं
ग्यअंकेसमारोप्यवुद्धकहस्तःसनूहस्तोपरिगृह्यसंप्रयच्छति नायकासहर्षंजौन
नंदतुः ततःकदाचिकसिंहित्समयविद्वेषेरहसिनायकेनदृदावरेच्छेतिदुर्मुंद
रमुखीतिप्रियेतिप्रतिबोध्यमानासतिनायकावाचिजासैः किंचिदवोचत् नायकः

कृत्वा अपिवंचनेरुष्टेसत्यंकुरुहिनायकासाध्वंकानायकः सत्यंवेपथुमतीचावलोक्य
नायकःमाभैषीःनायकानोसकलकलाप्रवीणापद्मसिद्धिमुलोकेषुत्वत्समोनास्तिक
श्चनास्तिकश्चनाराथाप्युत्कंठतेवेतोदृष्टुंसिद्धेश्वरंश्रुत्वा नायकः श्रुत्वा तम्यगु
क्तंत्वमानप्रेनो अथवानवकोदोषः किंकुरुतेवममापराधोहियंयेनाहमा
स्त्रियःयत्रचममममतामयस्त्रतत्रैवयत्रैवाहमुदासेष्यामस्त्वनावपरिष्वङ्गः
परित्यक्तासीतिपुनःयतसिनायका श्रुत्वाउक्तिताया स्त्यानाथतदैवमरणंव
रंश्रमद्भितुशोकंमुहूर्त्तमपिनोसहा किंवअकृतसेहोहिवरंमनुजैःसंगातविधिन
सेहासेजहतनयनेस्तामनियथाहिनतथेहिसातंपथा अकृतासंदोषत्वेनमृषा
सासि अलंचअकृतासुतंजनयदेवयस्तृषाज्ञानमितिसकुर्तार्थकंभेत्तदोषा
रोपिकृतिनोपिकंतोकेनोपिनिजात्मानमलंयेनिहितोदयोपिवेद्रमणापिदु
स्त्यजनामुपैतिनेवाग्निनेश्रुणादोषंविहंतुरणास्मात् नायकःनोकुपितोमान

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

[illegible] इति नाटकसमाप्तिमगमत्